

MEZÎDÛN FİH SÛLÂSÎ MASDARLAR

Aslı üç harften ibaret olan fiillerde, elif, te, ye, sîn, nûn, mim, vav gibi harfler eklenerek kurallı olarak yeni mastarlar meydana getirilir. Böylece meydana getirilen mastarlara mezîdûn fih sülâsî mastarlar denir. Bu yolla üç harfli fiilin anlamında bazı değişiklikler olur, yeni kelime üretilir. Bilmek'ten bildirmek gibi. Osmanlıcada bu tür mastarların dokuzu kullanılmıştır. Bunlara **bâb** denir.

1. افعال İF'ÂL BÂBİ

Üç harfli فعل fe'ale fiiline iki elif eklenmiştir. Birincisi başa, ikincisi de ikinci aslı harften sonra getirilmiştir. Başa getirilen elif'in harekesi her zaman esredir: ı, i, sesi verir. İkinci eklenen elif ise kendisi okunmaz ve kendisinden önceki harfi uzun okutur.

كرم	kereme	kerim oldu, cömert oldu	اکرام	ikrâm	cömertlik yapmak
دخل	dağhale	girdi	ادخال	idhâl	girdirmek
علم	'alime	bildi	اعلام	i'lâm	bildirmek

İf'âl bâbına giren fiiller geçişsiz ise geçişli olur. Geçişli ise bir kat daha geçişli (ettirgen) olur:

فهم	fehime	bildi, anladı	افهام	ifhâm	bildirmek
سمع	seme'a	işitti	اسماع	ısmâ'	işittirmek
بلغ	belega	erişti	ابلاغ	ıblâğ	eriştirmek

Aşağıdaki kelimeler if'âl bâbına örnektir:

ابعد	ib'âd	uzaklaştırma	اجماع	icmâ'	toplama
اخلال	iğlâl	halel getirme bozma	ارسال	irsâl	gönderme
اسكان	iskân	yerleştirme	اصلاح	ıslâh	iyileştirme
اظهار	iżhâr	gösterme	اعمال	i'mâl	yapma
افراط	ıfrât	aşırı gitme	الحاق	ilhâq	katma

İf'âl bâbındaki düzensiz olan örnek kelimeler:

ايجار	icâr	kiraya vermek	ايضاح	izâh	açıklamak
اداره	idâre	çevirme	ازاله	izâle	giderme
اجازت	icâzet	izim verme	اجرا	icrâ	akıtmak, yürütmek
اعلا	i'lâ	yüceltme	ابقا	ibkâ	yerine bırakma

İF'ÂL BÂBİ'NİN İSM-İ FÂ'İL ve İSM-İ MEF'ÛLÜ

İf'âl bâbı'nın ism-i fâ'il'i مفعّل müf'il; ism-i mef'ûlü مفعّل müf'al vezninde gelir.

اکرام	İkrâm	مکرم	mükrim (i.f.) (ikram eden)
			mükrem (i.m.) (ikram edilen)

İf'âl bâbındaki kelimenin ekleme elifleri atılmış ve üç harfli kök bulunmuştur. Kökün başına mim (م) getirilmiştir. Mim'in harekesi ötreidir. Sondan bir önceki harf esre okununca ism-i fâ'il, üstün okununca ism-i mef'ûl olmuştur. Mezîdûn fih sülâsî mastarların ism-i fâ'il ve ism-i mef'ûllerini yaparken:

1. Hepsinde başa mim (م) getirilir ve mim'in harekesi her zaman ötre'dir.
2. Sondan bir önceki harf esre okunursa ism-i fâ'il, sondan bir önceki harf üstün okunursa ism-i mef'ûl yapılmış olur. Bu özellik düzenli olan mezîdün fih sülâsî mastarlardan ism-i fâ'il ve ism-i mef'ûl yapmanın değişmez kuralıdır.

انكار	inkâr	منكر	münkir (i.f.)	inkâr eden, kâfir
			münker (i.m.)	inkâr edilen şey
اشعار	iş'âr	مشعر	müş'ir (i.f.)	yazı ile bildiren, haber veren
			müş'ar (i.m.)	bildirilen, bildirilmiş
اثبات	işbât	مثبت	müşbit (i.f.)	ispat eden, kanıtlayan
			müşbet (i.m.)	ispat edilmiş kanıtlanmış

Düzensiz mastarlarda ism-i fâ'il ve ism-i mef'ûl

ایمان	îmân	مؤمن	mü'min	iman eden, inanan
ایجاد	îcâd	موجد	mûcid	icad eden
اضرار	ızrâr	مضر	muızır	(muızır olması gerekirdi) zarar veren
اداره	idâre	مدیر	müdir	idare eden, yöneten
اقامت	iķâmet	مقیم	muķim	ikâmet eden, oturan
افتاء	iftâ	مفتی	müftî	fetva veren, müftü

İsm-i mef'ûlleri:

ایجار	îcâr	موجر	mûcer	kiraya verilmiş
اقرار	iķrâr	مقرر	muķarr	kabul edilmiş
اشارت	işâret	مشار	müşâr	işaret olunan
ایصاء	îsâ	موصی	mûsâ	vasiyet olunan
الغاء	ilgâ	ملغی	mülgâ	kaldırılmış, lağv olunmuş
امضاء	imzâ	ممضی	mümzâ	imzalanmış

Bütün üç harfli kökleri if'âl bâbına sokmak mümkün olmadığı gibi, if'âl bâbındaki bütün kelimelerin ism-i fâ'il ve ism-i mef'ûlü de gelmez. Edilgen (passif) fiillerden ism-i fâ'il, geçişsiz fiillerden ise ism-i mef'ûl gelmez.

امكان	imkân	ممکن	mümkün (ism-i mef'ûl gelmez)	olabilen, mümkün
اخبار	iķbâr	مخبر	muķbir (ism-i mef'ûl gelmez)	haber veren, muķbir

Osmanlıca ism-i mef'ûllerin son harfi sükun okunurken به bih, الیه ileyh gibi zamirli harf-i cerlerle birlikte kullanıldıkları zaman ötre-tenvin olarak okunmaktadır.

مشار	müşâr	مشار الیه	müşârün ileyh	kendisine işaret olunan, adı geçen
موقوف	mevķûf	موقوف علیه	mevķûfün aleyh	kendisine bırakılmış
معمول	ma'mûl	معمول به (بها)	ma'mûlün bih (biha)	kendisiyle iş görülen